

Слободан Стојановић

КУЋА НА БРДУ

Слободан Стојановић је рођен 1937. године у Баковици. Дипломирао драматургију на Факултету драмских уметности у Београду. Био је управник Народне библиотеке у Пожаревцу, драматург и уметнички директор Савременог позоришта у Београду, дугогодишњи уредник Телевизије Београд. Редовни професор Факултета драмских уметности у Београду.

Написао већи број драма, приказиваних у скоро свим југословенским позориштима и иностранству, ТВ драма и серија, филмских сценарија, драматуршких студија и есеја. Последњих година пише претежно прозу. Најпознатије драме: *Ојасна вода*, *Ожиљак*, *Акваријум*, *Кућа на брду*, *Ти си њо*, *Преноћишће*, *Расије шрава*, *Пјишц* и *џишца*. Изабране драме, са исцрпном биографијом и театрографијом, су објављене у књизи *Драме*, издање БИГЗ-а Београд. Телевизијске драме и серије: *Туџа*, *Голубовићи*, *Оџац*, *Више од иџре*, *Сироче*, *Идемо даље*, *Осам стоџина жена*, *Држање за ваздух*, *Јасџук џроба моџ*. Романи: *Учиџељ*, *Лав у Беоџраду*, *Девојка са ламџом*. Књиге приповедака: *Поводом мокроџ снеџа* и *Оџрчао*.

Добитник неколико угледних домаћих и међународних награда.

Слободан СТОЈАНОВИЋ

КУЋА НА БРДУ

ЛИЦА:

РАДОВАН БИСТРИЦА

НИКОЛА, његов син

МАРКО, његов син

ЛАЗИЦА, његов слуга

ОЉА

ПОПОВИЋ, археолог

РОКСА-КМЕТ

МИСИН

ВОЈА

СЕЉАК

Живописан предео на обали Дунава, источно од ушћа Млаве. У долини је село Пећине. Над долином и песквима уздижу се два брда. На оном ближе обали су рушевине средњовековног града Градца, једне од фортификацијских тврђава у низу утврда на Дунаву; на другом, ближе Пећинама, сеоска кућа, са дократом окренута југу. На падини у превоју према мањем брду изнад села је гробље. Кућа на брду је репрезентативни примерак народне архитектуре.

 ПРВИ ЧИН

---

*Јуџиро. На доксајџу: Радован Бисџирица, усџраван сџарац, очи му сџа-
класџе, сузне, слеџе и Лазица, мршав, наоко заџлашен сџарчић, њеџов
слуџа и џовереник.*

*Из једне од одаја у кући радио џласно свира. Смењују се бесмислене
мелодије, крчање и весџи на сџираним језицима.*

РАДОВАН: Рано се буди.

ЛАЗИЦА: Можда спава. Помешала дан и ноћ. Сигурно заборавила да
угаси радио.

РАДОВАН: Иди, погледај.

ЛАЗИЦА: Не волим да јој излазим на очи. Мршти се кад ме види.

РАДОВАН: Однеси јој новине и пошту.

ЛАЗИЦА: Бојим се пробудићу је.

РАДОВАН: Будна је. Чујеш музику.

ЛАЗИЦА: Она никад не спава. Радио не гаси месецима. Само музика,
музика... Бар да је нека музика...

РАДОВАН: Јави јој да долази Марко.

ЛАЗИЦА: Да кажем и за Николу?

РАДОВАН: Немој!

*Лазица одлази у одају из које се чује радио. Радио џресџане да свира, за
џренуџак, онда оџеџи закрчи јаче неџо џре џоџа. Лазица се враћа.*

ЛАЗИЦА: Радоване, немој ме више слати тамо.

РАДОВАН: Јеси ли јој рекао?

ЛАЗИЦА: Таман сам заустео... Она ме мрзи. Не знам зашто.

РАДОВАН: Ви њу не волите. Она је добра и лепа.

ЛАЗИЦА: Није више, Радоване.

РАДОВАН: Лажеш!

ЛАЗИЦА: Угојила се, не креће се, само једе, једе...

РАДОВАН: Лажеш. Јелена је витка и лепа.

ЛАЗИЦА: Зар бих те ја лагао?

РАДОВАН: Закуни се.

- ЛАЗИЦА: Хлеба ми.
- РАДОВАН: У очи.
- ЛАЗИЦА: Очију ми!
- РАДОВАН: Лажеш! Она је лепа. Ви је због тога мрзите.
- ЛАЗИЦА: Добро, добро, чича... Немој да се узрујаваш. Сад ће доћи они из Пећина. Воја, Мисин и Рокса-кмет...
- РАДОВАН: Без те жентураче ни једна ствар у селу не може да се сврши.
- ЛАЗИЦА: Решава се најважнија ствар за село. Грех би био без ње да се ради. Људи ће послушати само оно шта им ти и Рокса будете рекли да је добро. Досад нисте грешили.
- РАДОВАН: Сад ћемо погрешити. Што год решимо – погрешимо.
- ЛАЗИЦА: Доле, у Пећинама, се надају да ће се све то да исплати. Само о томе причају у кафани. Броје паре, свађају се.
- РАДОВАН: Не умемо ми са парама. Са парама је све замршено. Ако морамо да се селимо, онда – земља за земљу, кућа за кућу, крст за крст.
- ЛАЗИЦА: Неки хоће само паре.
- РАДОВАН: Пара пропада, земља остаје... Шта каже Рокса?
- ЛАЗИЦА: Ћути. Рећи ће кад буде требало.
- РАДОВАН: Лаже. Не зна шта да им каже. Не знам ни ја. Ово је крај. Све иде под воду.
- ЛАЗИЦА: Ново село ће бити ближе прузи. Вода здравија, испаше издашније... Друм...
- РАДОВАН: То може да буде почетак. Ово је крај.
- ЛАЗИЦА: Ти све видиш црње.
- РАДОВАН: Ја сам слеп, ништа не видим. Али не види ни Рокса-кмет. Кад Дунав поплави Пећине и долину, ја ћу, још једном, тада заувек, да ослепим. Мене су ослепели, али ја сам и даље – видео. Знам сваку јаругу, брег, сваку кућу и шталу, воћњак, шуму, бунар; чини ми се, видим свако дрво у долини. Могу да идем сам, без слепчовође, кроз Пећине и поља, кроз шуму, као по овом доклату. Нисам слеп, ослепећу оног дана кад мој син буде плавио Пећине, кад буде пустио Дунав преко насипа у наше шуме и њиве. Памтим свет једино као долину и Пећине. За мене друго ништа не постоји. А сад – треба да

замислим тај последњи комад света, целу ову покрајину под мутном, каљавом водурачом. Моје ливаде – дно, муљ, травуљина. Моји багремари – црно подводно дрвеће. Шта нису могли Немци, може мој син.

ЛАЗИЦА: Он то ради за добро Пећина и Пећинаца. Централа ће препоридити цео крај.

РАДОВАН: Никада нећу отићи из ове куће на брду. Око куће нек буде вода, ја ћу, док сам жив, а живећу још дуго јер се нама Бистрицима тешко отима душа, остати овде...

ЛАЗИЦА: Мораћемо и ми да се селимо.

РАДОВАН: Нећу! Ти иди.

ЛАЗИЦА: Како ћу без тебе? Цео век сам провео с тобом.

РАДОВАН: Вода је то, Лазице. Раздваја и најрођеније.

ЛАЗИЦА: Нећу те оставити.

РАДОВАН: Стар си, а још не знаш колико је вода страшна.

Из дворишта на доскама долазе Рокса-кмећ, ђрџава, изборана сџарица, у црнини, и двојица забринутих сељака – Воја и Мисин.

ВОЈА: Дођосмо, чича Радоване.

РАДОВАН: Седите. Је ли и Рокса са вама?

РОКСА: Дошла, Радоване.

РАДОВАН: Могла си да се успењеш? Или те Воја и Мисин донели на рукама?

РОКСА: Матора коза. Још могу сама. Ако треба за Пећине ја ћу и у Београд. У маршалат.

ВОЈА: Чули смо да долази Марко.

РАДОВАН: Долазе обојица.

МИСИН: Двојица?

РАДОВАН: Моји синови.

МИСИН: И Никола? Мајор?

РАДОВАН: И он.

ВОЈА: Ми хоћемо са Марком да разговарамо.

МИСИН: Лазице, је л' истина за мајора што се прича?

РАДОВАН: Истина. Најурили га из војске, рашчинили.

ВОЈА: Шта да радмо, чича Радоване?

РАДОВАН: Питајте Роксу.

РОКСА: Рокса зна шта треба. Рећи ће кад буде време.

(Радовану)

Донела сам ти једну тепсију саћа. Багремов, последњи. Идућег пролећа – багремари под воду. Ако! Да ижваћемо мало воска ја и ти нашим трулим зубима. Ваља се пре него што почнемо да договарамо.

РАДОВАН: Не богоради, бабо.

РОКСА: Ваља се, Радоване.

ЛАЗИЦА: Ваља се, чича.

Рокса донела тейсију са два саћа меда, покривену марамом. Лазица ломил саће, жваће. Служе се и остали.

ВОЈА: Шта да радимо, чича Радоване?

РАДОВАН: Чекаћемо.

ВОЈА: Дуго смо чекали, Марко мора да одговори.

МИСИН: Човек је рекао и урадио. Багери већ крче терен испод пруге. Треба само да се договоримо за плаћање и селидбу.

РАДОВАН: *(Лазици)*

Однеси Јелени. Она воли мед. И послужи људе ракијом.

ВОЈА: Ми мислимо да неће да нас преваре. Шта ти је рекао, чича?

РАДОВАН: Оно што и вама. Долина мора да се поплави, село да се исели поред пруге. Држава све плаћа. Поштено?

РОКСА: Видеће се. Кад долази?

Лазица се враћа на доксај, гледа према дворишту... Одонуд долази Никола, синарији Радованов син, са једном женом.

ЛАЗИЦА: Ено га!

МИСИН: Где?

ЛАЗИЦА: Видиш оног у белој кошуљи, са женом.

РАДОВАН: Никола.

ВОЈА: Али... ми чекамо Марка.

РАДОВАН: Чекајте, доћи ће.

Лазица срећан због Николиног доласка сјури се низ сивејенице у сусрет долазницима.

РОКСА: Официр?

МИСИН: Мајор.

ВОЈА: Да се вратимо у село. Доћи ћемо касније, кад дође Марко.

РОКСА: Чекаћемо. Не могу сваки час да се верем овамо. Високо је.

ВОЈА: Нек' Марко сиђе у село.

РОКСА: Овде ћемо се договорити, пред Радованом. То важи боље него да је са печатом. Данас мора да падне реч и договор.

На доксити долазе Лазица, Никола и Оља. Никола је висок, намришен, њрек човек. У белој кошуљи, раскојчане крајне, по последњој моди, кад су беле крајне красиле здраве и орне младиће, јуне првог одушевљења и наде. Оља је згодна, млада жена, радознала, безбрижна, лакомислена.

НИКОЛА: Охо, овако свечани дочек нисам очекивао. Цела делегација!

РАДОВАН: Не чекају тебе.

НИКОЛА: А ти?

РАДОВАН: Дођи!

Никола прилази оцу. Радован сипушта шаке на његова рамена, пребира, изражи крајну кошуље.

РАДОВАН: Бело?

НИКОЛА: *(Загрли оца)*
Увек бела кошуља, стари.

РАДОВАН: Ко је она? Твоја жена?

НИКОЛА: Хтела да види кућу у којој сам се родио.

РАДОВАН: Лазице, каква је?

ЛАЗИЦА: *(Загледа Ољу)*
Жута.

НИКОЛА: Здраво, људи. Здраво, баба Роксо.

МИСИН: Здраво, мајоре.

- ОЉА: А Дунав? Не види се река.
- НИКОЛА: Одавде са доксата се не види. Показаћу ти, лепо се види из собе.
- РАДОВАН: Не може у собу. Тамо је Јелена.
- НИКОЛА: Да јој покажем Дунав.
- РАДОВАН: На може!
- НИКОЛА: Она не да?
- РАДОВАН: Ја! Ово је моја кућа.
- МИСИН: Ми чекамо Марка.
- НИКОЛА: Прошло је време кад сте ме сачекивали са погачом и вином испред села.
- ВОЈА: И кад смо од тебе бежали у шуму... Или лежали у Пожаревцу... Прошло, не повратило се, заборавило...
- ОЉА: Ви се, стари, љутите што сам овде?
- РАДОВАН: Не знам ко си. Чија си?
- ОЉА: *(Насмеје се)*
Ко сам? Чија сам? Рибара старог кћи.
(Николи)
Чија сам?
- РАДОВАН: Шта хоћеш?
- НИКОЛА: Ружан дочек. После толико времена опет у својој кући, а дочекују ме као лупежа и уљеза.
- ЛАЗИЦА: Ма, није...
- НИКОЛА: Једино си ме ти загрио.
- РАДОВАН: Нисмо деца да се љубимо.
- МИСИН: Извини, мајоре, у великој смо бризи. Чекамо Марка. Село мора под воду, због централе.
- НИКОЛА: Прошли пут кад сам био чекали сте га због насипа. Сад рушите насип? Једне године зидате, друге разграђујете.
- МИСИН: Овај пут је друкше.
- НИКОЛА: Ако мислите да вам Марко дође трчите до Белог блата, до јаруге... Тамо сам се и ја заглибио... И он ће... Претекао сам га на друму. Ако вам треба, извлачите га. Блато... не може да се прође.

- МИСИН: Мислиш?
- НИКОЛА: Кад будете њега извучили, изгурајте и мој ауто. Платићу.
- МИСИН: Нисмо такви, мајоре. Извући ћемо... Војо, да пођемо?
- ВОЈА: Лепо сам рекао да са Марком разговарамо у селу. Ово није њихово породично питање... Свака част Радовану и свим Бистрицима, али овде се ради о нашој кожи...
- РОКСА: Разговараћемо овде. Пођите му у сусрет, помозите да пређе преко Белог блата.
- ЛАЗИЦА: И ја ћу са вама.
- Лазица, Воја и Мисин одлазе.*
- РАДОВАН: *(Николи)*
Где си?
- НИКОЛА: Овде... овде...
- РАДОВАН: Куће немаш?
- НИКОЛА: Ово је моја кућа.
- РАДОВАН: Ово је моја кућа. Радиш?
- НИКОЛА: Здрав сам, могу.
- РАДОВАН: Чуо сам, тргујеш.
- НИКОЛА: Понекад.
- РАДОВАН: Шта? Жито? Стоку? Робу?
- НИКОЛА: Како кад...
- РАДОВАН: Пуст је то живот.
- НИКОЛА: Никад ниси то радио, не знаш.
- РАДОВАН: Војска је поштенија.
- НИКОЛА: Није за мене.
- РАДОВАН: Ниси ти за војску.
- НИКОЛА: Добар сам им само кад је рат.
- РАДОВАН: Шта хоћеш?
- НИКОЛА: Марко ме звао да дођем.
- РАДОВАН: Ако мислите опет да почињете, узалуд си долазио.

НИКОЛА: Дунав ће све поплавити.
РАДОВАН: Ако!
НИКОЛА: Твоја воља.
РАДОВАН: Није моја воља, моја – заклетва.
НИКОЛА: Ја сам се разрешио и војне заклетве.
РАДОВАН: Друго си ти. Моја реч ће важити док живим. Донесите шифру и све ћу вам дати.
РОКСА: *(Како се њовела реч о Радовановој заклейви начуљила уши, сваку хвајта)*
Ја мислим да је време, Радоване.
РАДОВАН: Ћути, бабетино! Боље пиј.
НИКОЛА: Штета.
РАДОВАН: Ништа тамо није ни моје ни твоје.
РОКСА: Народно је.
РАДОВАН: Деце немаш.
НИКОЛА: Немам.
РАДОВАН: Да види Дунав? Води је нек види, па нек иде.
НИКОЛА: Отићи ће кад ја будем пошао.
РАДОВАН: Иди и ти!
НИКОЛА: Јелена је стално овде код тебе?
РАДОВАН: Воли.
НИКОЛА: Како је?
РАДОВАН: Као увек, као пре. Весела, лепа...
НИКОЛА: Хоћу да је видим.
РАДОВАН: Не може. Не дам.
НИКОЛА: Где су деца?
РАДОВАН: У Београду. Са Марком. Лети долазе овамо.
НИКОЛА: Какви су?
РАДОВАН: Бистрице. Здрави су.
НИКОЛА: Шта ћеш ти да урадиш?
РАДОВАН: Чекам.

НИКОЛА: Неће доћи.

РАДОВАН: Не чекам више тог са шифром. Чекам да поплаве Пећине и долину. Кућа је високо, њу неће моћи.

РОКСА: То је лудачки, Радоване.

РАДОВАН: Ћути!

Долазе: Воја, Мисин, Лазица и нови: Марко и проф. Појовић. Марко је Радованов син, Јеленин муж. Енерџичан, али обазрив човек, посебно одмерен у односу са сељацима. Један од оних провинцијских лидера који живе у пресидоници. Школован, узледан, више сирљив неџо ујоран. Шћо је сћарији (а ближи се џедесћој) више ѓа заокуља бриѓа за завичај и њеѓов најредак. Окуља око себе инћелекћуалце (више ѓа џошћују као мецену, а мање као саѓговорника) и сељаке, који су час сумњичави, час лаковерни. У Марку виде Радована Бисћрицу, њеѓовоѓ оца, некад несумњивоѓ сеоскоѓ ѓрвака, који је једном, ѓре раћа, био џосланик на лисћи Удружене ојозиције, као ѓредсћавник Земљорадничке сћранке. Професор Појовић је археолоѓ, сћарији човек, један од оних солидних ѓака Беоѓрадскоѓ универзћићећа, који је сћудирао у Француској.

ЛАЗИЦА: (Николи)
Извукли смо и твој аутомобил.

Марко ѓрилази оцу, заѓрли ѓа.

РАДОВАН: Децу опет ниси довео?

МАРКО: Морали су да остану. Школа, деда.

РАДОВАН: Јави се Јелени. Чека те.

РОКСА: И ми те чекамо.

МАРКО: Због вас сам и дошао.

Марко одлази у одају одакле се чује радио.

РАДОВАН: Ко је дошао с њим?

ПОПОВИЋ: Ја!

РАДОВАН: Ко сте ви?

ПОПОВИЋ: Марков пријатељ, друг... Ја сам археолог. Копам горе у Градцу.

РАДОВАН: Копаш? А копаш? Због тога си дошао? Нећеш ископати!

ПОПОВИЋ: Не разумете ме. Ја копам горе, у Градцу.

РАДОВАН: Није тамо. Залуду се мучиш.

ПОПОВИЋ: Пронађе се понешто. Богат је то био град. Јуче смо Градац снимили из авиона. И вашу кућу. Величанствен приказ.

Марко се враћа.

МАРКО: Има ли још меда?

ЛАЗИЦА: Зар је већ ижвакала цело саће?

МАРКО: Воли.

ВОЈА: Ми смо дошли с тобом да разговарамо.

МАРКО: Одмах?

ВОЈА: Ако може, људи чекају.

МАРКО: Јесте ли разговарали са осталима?

ВОЈА: Јесмо, нас су послали.

МАРКО: Опет баба Роксу?

ВОЈА: Увек је била кад је најтеже, навикао се народ.

МАРКО: Мислим да можемо да се договоримо.

Никола је сипајао поспиранце, браћа као да се нису видела.

НИКОЛА: Могу ли да се поздравим са братом?

МАРКО: Здраво!

НИКОЛА: *(Ољи)*
Мој брат.
(Марку)
Зове се Оља.

МАРКО: Негде сам вас видео.

НИКОЛА: Можда... чуо.

ОЉА: Код "Фруле"?

НИКОЛА: Зар и ти залазиш у јазбине?

ОЉА: Лепо певам.

МАРКО: Извини, људи ме чекају.
(Ољи)
Остаћете данас код нас?

ОЉА: Вратићу се са Николом.

РАДОВАН: Води је.

Никола одлази, са Ољом.

НИКОЛА: Нисам желео да присуствујем твом предизборном митингу.

МАРКО: Људи, не знам шта још треба да вам кажем. Све што радим, радим због вас. Двадесет година је прошло од рата, градило се и зидало свуда, овде нисмо стигли. Граница близу а та несрећна ситуација, политика нас терала да објекте подижемо дубље у унутрашњости земље. Сад се ситуација изменила. Отварамо се. Дунав је моћна река, кад се прегради браном она ће давати толико струје да може да снабдева велики део Србије, Румуније и Бугарске. А ви знате... где је струја, ту је све!

РОКСА: Знамо, Марко, већ си причао. Шта ме брига за Бугарску.

МАРКО: Треба да будемо срећни.

МИСИН: Ми се сви надамо.

МАРКО: Урадио сам колико сам могао. Имао сам непријатности због свега тога. Пребацивали су ми да вучем на ову страну, да тражим оно што нам не припада по закону о комасацији. Чак су и у новинама писали али ја сам издржао. Видели сте: терен искрчен, изграђено је, за прво време, монтажно насеље. Све што сте имали у селу: школа, дом, вага, продавница, нова сушара... Имаћемо и оно што никад нисмо – пошту, телефон, амбуланту, железничку станицу и купатило.

РОКСА: А цркву?

МАРКО: Ако вам треба, правите је сами. Са владиком смо потписали уговор. Исплатићемо зграду и порту... Па нек зидају нову...

РОКСА: Платили сте?

МАРКО: Платићемо, потписано је.

РОКСА: Поп ништа не каже.

МАРКО: Шта има поп да вам каже. Ја кажем.

РОКСА: Добро, даље...

МАРКО: Шта даље?

- ВОЈА: Кад да се селимо?
- МАРКО: Терен треба да буде рашчишћен за два месеца. Уговори су припремљени, треба само да се испотписују.
- ВОЈА: Неки хоће паре.
- МАРКО: Ко хоће паре, добиће паре.
- ВОЈА: Не ваља да се делимо, пропашће село. Кажим да узму земљу.
- МАРКО: Нек људи раде онако како мисле да им је боље.
- ВОЈА: Заједно смо живели, заједно треба да се селимо.
- МАРКО: Договорите се.
- МИСИН: Баба Роксо, шта ти кажеш?
- РОКСА: Шта каже Радован?
- ВОЈА: Њима је лако.
- РОКСА: Нека каже.
- МАРКО: Шта има да каже? Пећине морају да се селе. Вода ће почети да надлази и плави. Нема више шта да се домишља. Не бојте се, људи. Ово је велика срећа за све нас. За долину, за цео овај крај, за земљу... Видећете, осетићете... Не ваша деца и унuci, ви ћете видети... Доживећеш и ти, баба Роксо.
- РОКСА: Али, нека каже Радован. Да чујем из његових уста.
- МАРКО: Реци им, оче.
- РАДОВАН: Селите се.
- РОКСА: А ти?
- РАДОВАН: Друго сам ја. Ја сам високо.
- РОКСА: Е, то не може. Или сви или нико.
- РАДОВАН: Зашто свуда са собом вучете ту вештицу? Баксузира.
- ВОЈА: Немој тако, чича Радоване. Увек нам је ваљала. Била је кмет за време оне бугарске окупације. И овог рата. Кад нико није хтео да се прими.
- РАДОВАН: Она је излапела, пијана бабускера... Само мути, баје.
- РОКСА: Ако се они не селе, све се мења... Идемо у Београд.
- МАРКО: И ми се селимо. Шта ће нам пуста кућа усред воде, на острву. Ко Градац.

- РАДОВАН: Можеш да рушиш своје, моје нећеш.
- РОКСА: Марко, није поштено.
- МИСИН: Људи, шта то мења? Ништа! Нек се руши оно што вода плави.
- РОКСА: Све или ништа.
- РАДОВАН: Умукни, бабетино! Мене вода не може да поплави. Ја сам на брду. Радићу са својом кућом оно шта ја хоћу. Нећу никог да питам и молим. Не тражим ни динара, ни нову земљу, али кућу – не дам! Ново брдо да ми дају – нећу!
- МАРКО: Отац ће прећи код мене у Београд.
- РОКСА: Дабоме, вама је лако.
- РАДОВАН: Нећу никуд да идем. Остаћу овде са Лазицом.
- ЛАЗИЦА: *(Марку)*
Ја ћу тамо где и он.
- РАДОВАН: Ви се, људи, селите. Или наплатите од државе колико вам вреди куће и имања. Ја сам вам гарант да ћете од државе бити поштено намирени. Преселите Пећине поред пруге, па како вам Бог да. Све нек иде под воду, осим оног што је на брду – моја кућа, гробље и Градац.
- РОКСА: Гробље ћемо да селимо.
- РАДОВАН: Нећете, ако имате душу. Ти је, вештице, немаш. Војо, Мисин, људи, послушајте ме... Ја сам, бре, очи дао за село, за вас... Морате ме послушати, моја је света... Наређујем: потписујте са државом, селите се! Гробље не сме да се дира.
- РОКСА: Нећемо да нам Дунав претура кости мртвих. Грех је и проклетство, људи. Као да никад нисмо били на овом свету. Не слушајте Радована, не зна шта говори. Па он у Бога не верује...
- ВОЈА: Марко, сељаке у Пећинама не интересује ни гробље ни твоја кућа. Хоће чист рачун. Какву земљу добијају, шта ће бити са шумом, колико се плаћа по хектару и како ће се враћати ти кредити... А порез? Ђути, баба Роксо, морам људима чисто да изнесем. Колико, Марко?
- МАРКО: Онолико колико вреди.
- ВОЈА: Немој тако. Ти си наше дете, али, не замери, ми нећемо округло па на ћоше. Толико и толико.

- МАРКО: Земља је исте или боље класе него овде, сваком из једног комада, хектар за хектар. Куће ћете отплатити за десет година, за то време ћете бити потпуно ослобођени од пореза. Заборавио сам – артески бунар и водовод! И споменик! Видећете. Велики, леп споменик. Поштено?
- РОКСА: Чекај, чекај. Нисам добро чула.
- МАРКО: Не разумеш се у то, баба.
- МИСИН: Ако неко хоће само паре?
- МАРКО: Добиће онолико колико се плаћа по хектару. И посао у кречани, или руднику, или у шумарији, да бира.
- ВОЈА: Добро, сад смо бар начисто.
- МАРКО: Верујте, људи, да сам се борио за најбоље.
- РОКСА: Угаси тај радио, ништа не чујем. Мумлате кроз нос.
- РАДОВАН: Добићеш све што хоћеш, узми и моје, само умукни и иди кући. Не мешај се у мушка посла.
- РОКСА: Мене је село послало. Где си ти био кад сам ја била прва и једина мушка глава у селу?
- РАДОВАН: Био сам у ропству, у вароши. Очи ми ископали због вас, сина убили, кућу палили... А ти си кметовала.
- РОКСА: Кад је било најтеже, кад ниједан није смео да се прими.
- МАРКО: Све је добро... Све ће бити добро, баба Роксо.
- РОКСА: И гробље ћемо да селимо?
- РАДОВАН: Нећеш!
- РОКСА: Кад нећеш са живима, нећеш ни са мртвима, Радоване. Остани сам као курјак, ми ћемо наше мртве да носимо.
- РАДОВАН: Мртви ће са мном.
- ВОЈА: Није важно за мртве.
- РАДОВАН: Оставите мртве са мном. Да се зна где су Пећињани живели и умирали три стотине година.
- ВОЈА: О томе ћемо се лако споразумети.
- РАДОВАН: Нема никаквог споразума. Мртви остају овде.
- РОКСА: Моји мртви иду са мном.

РАДОВАН: Људи, ово је крај. Поред пруге израшће нове Пећине, али то више никад неће бити село у коме смо се родили и у коме смо живели. Наши мртви би били туђи у другој земљи. Они су од ове, пећинске земље прављени, ову воду пили, ове воћке јели. Нек остану овде. Не прекопавајте им кости. Овде су срећни. Еј, они су јачи од вас. Осветиће се ако их будете копали и вређали. Зар да копате из вечног спокоја војводу Драгоша? Попа Никодима који је заклао Јотић-агу? Еј, Турци нису смели. Моје Бистрице? Војнике? Дечицу нашу што се нису најивела живота. Мог Мићу, кога су заклали Брођани кад је имао шеснает година? Шта ће вам тамо? Друкчије ћете се сахрањивати. Без крста, у лименим сандуцима, поливени кречом... Мртве оставите на миру. Нек остану у Пећинама. А ви се селите. Распршите се по свету као Цигани и Грци, као Чивути. Пећине неће бити мртво село док су мртви на гробљу, а Дунав никад неће моћи гробље да однесе.

РОКСА: Ми хоћемо да мртви иду с нама.

РАДОВАН: Далек пут вас чека људи. Недођија! Кад сељак једном напусти земљу, почиње вечито, јеврејско потуцање. Чим добије пару, ђаво му пљуне у шаку. Заборави и најрођеније живе, ко је и чији је, мртве и не спомиње, као да пре њега нико није живео. Оставите их овде, ја да их чувам. За задушнице дођите, чамцима, понесите поскуре и пешкире. Не слушајте Роксу-кмета, она је пијана. Кад умре, сахраните је тамо поред пруге. Дабогда ти отворила ново пећинско гробље.

РОКСА: Попићу ја и теби за душу. Све сам твоје исписнике испратила. И тебе ћу.

РАДОВАН: Хоћеш, знам. Дошло је женско, вештицино доба.

РОКСА: *(Пијано)*
Ти си се за њега борио. Сина и очи дао.

ЛАЗИЦА: Не куните се, старци, грех је. Проклећете ново село.

МАРКО: Неће, Лазице.

ВОЈА: Ја ћу пренети све како си казао. Сложиће се онако како си рекао.

РОКСА: А гробље?

ВОЈА: Ко хоће да носи своје, нек носи. Ја моје нећу. Ако буде место и ја ћу на наше старо гробље. Код мојих.

- МИСИН: Гробље нек остане.
- МАРКО: Нек људи реше.
- РОКСА: Знам ја због чега ти нећеш да идеш. Због закопаног. Кад сви одемо, ти ћеш да ископаш, да се сладиш.
- ВОЈА: Хајдмо, баба Роксо. Чекају нас.
- МИСИН: Марко, кад се будеш враћао, сврати са другом код мене. Јуче смо клали, имам лепе чварке.
- МАРКО: Хвала, Мисин. Свратићемо. Кажу људима да Марко Би-стрица мисли о Пећинама и њима. Ми смо сви, бре, једна својта. Немој сад да се растурамо.
- МИСИН: Хвала ти испред села.

Мисин, Воја и Рокса-кмећ одлазе. Остивају Марко и Појовић, који је њажљиво слушао сељаке.

- ПОПОВИЋ: И ја мислим да гробље не треба да се сели.
- РАДОВАН: Шта ви знате о сељачким гробљима?
- ПОПОВИЋ: Мој посао је да прекопавам гробља. Гробља су драгоцене ризнице некадашњих култура.
- МАРКО: Професор руководи екипом која треба да спасе од воде Градац.
- ПОПОВИЋ: Драги господине Бистрица, ви живите на једном од благо-словених, најпитомијих предела у Европи. Свака цивилизација је овде, као у каквом имагинарном музеју, остављала трагове, најлепше знаке о себи. Нема ни једног периода у коме у овој питомини није било бурног, разноврсног живота. Откопали смо један величанствен примерак идола од глине. Стилизована женска фигурина, богато украшена инкрустацијом која имитира вез на хаљини, изведена оштрим, очигледно металним врхом. Вршњакиња чувеног Кличевачког идола. Колега Срејовић је у близини Доњег Милановца наишао на загонетну некрополу, можда насеобину, о којој се сад може само нагађати, коју нико још не може да атрибутира... Ко зна какво нас изненађење, каква срећа чека испод земље... То што смо из проклетства заборава извукли на видело тај прекрасни комад печене глине, више вреди него не знам колико мегавата струје из централе. Али, да се централа не гради, све би то заувек остало под земљом. Ту је парадокс.

- МАРКО: Под земљом ће остати још многе драгоцености. Не под земљом – под водом. Сад заиста заувек изгубљене.
- ПОПОВИЋ: *(Приђе Радовану, сипави му руку на раме)*
Господине Бистирца, ја не умем да околишам. Обраћам вам се са пуном одговорношћу човека који мора да се стара о прошлости и историји. Обавезни сте да нам кажете где сте закопали металне сандуке који су вам поверени на чување 1941. године.
- РАДОВАН: *(Оћклони његову руку)*
Господине Поповићу, сандуке ћу предати оног тренутка кад будете донели шифру. Ја сам се закleo господину Виловићу да ћу све поверено ми предати оном човеку, ма ко то био, и Турчину, који после рата донесе шифру. Нисам луд човек, господине. И мени је жао да те драгоцености труну под земљом, али... ја сам дао реч, господине Поповићу, ја сам се закleo...
- МАРКО: Али, Виловић је умро.
- РАДОВАН: Знам. Још за време рата. То ништа не мења.
- ПОПОВИЋ: Можете ли се макар сетити које су ствари закопане?
- РАДОВАН: Има записник. Ја сам забележио све што сам запамтио. Нисам открио тајну ни Гестапоу, а знате, господине Поповићу, они су ме ослепели великим сијалицама и рефлекторима; ни четницима, знате, они су заклали мог најмлађег сина; ни комунистима после рата, они су зверски мучили мог Лазицу, бесили га, ишчупали му бркове из живе коже; ни мом сину Николи, он се на састанку одрекао оца због тога... Е, нећу ни вама, господине, да сте још толики, ако не донесете шифру.
- ПОПОВИЋ: Прочитао сам вашу изјаву. Уосталом, легат професора Никодимовића одавно је познат и верификован. Описали сте у записнику неколико предмета који представљају непроцењиву културну и историјску вредност за наш народ. Моја дужност пред народом и пред науком ме обавезују да вам још једном предочим колика је ваша одговорност.
- РАДОВАН: Немате право, господине Поповићу, да ме опомињете на одговорност. Ја нисам лопов и доказао сам колико поштујем свој народ. Имам и доказа, не мало, колико поштујем културу и науку. Јесам сељак, остаћу то док сам жив, али ја сам српској етнографији понешто допринео. Ја и Лазица...

јесте, овај мали човечуљак... смо скупљали народна веровања и умотворине из овог краја и слали у писмима покојном професору... Лазице, донеси, покажи господину све три књиге *Леџенде и веровања нашег народа*.

ПОПОВИЋ: Уверавам вас да би и сам Никодимовић, да је жив, захтевао од вас да нам дате те сандуке.

РАДОВАН: Ни он их не би добио без шифре. Мислим да сте се уверили да не треба више да се залажете око тога. Попијте једну ракију... Послужи га Лазице... И осећајте се као код куће. Моја кућа је увек била отворена за поштене, вредне и паметне људе.

На доксај се враћају Никола и Оља.

ПОПОВИЋ: Али ја сам дошао к вама bona fide, по налогу Академије, да вас још једном замолим...

РАДОВАН: Долазили су и без налога. Са камама. Са налозима и претњама власти, полиције... У име народа, Бога и историје... Долазили са лажним шифрама. Молили, преклињали, претили... Мој син је захтевао сандуке по налогу његове партије... Није их добио! Није имао шифру. Одрекао се оца да би сачувао чин.

МАРКО: Оче, сад је ситуација сасвим другачија... Вода ће све поплавити. Човек са шифром никад неће доћи. Виловић је мртав.

РАДОВАН: Јелена је сама. Дуго ниси био с њом, иди!

МАРКО: *(Лазици)*
Шта да радим? Тражила мед.

РАДОВАН: Лазице...

ЛАЗИЦА: Набавићу.

ПОПОВИЋ: Ваша супруга? Овде живи?

МАРКО: Да.

РАДОВАН: Иди, чека те.

НИКОЛА: Онај пут сам тражио у име партије, сад тражим за себе.

ПОПОВИЋ: Само се по себи разуме, господине Бистрица, да вам припада одговарајућа новчана награда. И признање.

- РАДОВАН: Мени вас је жао, Поповићу. Нисте лукав човек, дрхти вам глас, али будите бар достојанствени. Обавестите надлежне да сте учинили колико сте могли. Не трудите се више.
- НИКОЛА: Ја нисам ни лукав, ни достојанствен. Мени требају паре.
- РАДОВАН: Онда ти је требао чин, сад ти требају паре. Не могу ти дати ни чин ни паре...
- ПОПОВИЋ: Да ли се у сандуцима налази, ако се још сећате, а тако сте записали, и покров за мошти Стефана Првовенчаног?
- РАДОВАН: Саслушање.
- ПОПОВИЋ: Веома је важно. Описали сте један велики комад свиленог броката извезен златом и разнобојним свиленим концем... Дар Оливере Деспине, ћерке кнеза Лазара, са натписом: "Султан Бајазит благословене победе му биле" и...
- РАДОВАН: "Султан праведни и свети..." Да!
- ПОПОВИЋ: Покров је продат на једној аукцији у Лондону, 1953. године. Сад се налази у Вашингтону.
- РАДОВАН: Не, не налази се у Вашингтону, господине Поповићу. Једино ја знам где се налази.
- ПОПОВИЋ: Ја покров нисам видео, али они који су га видели не сумњају у његову аутентичност. Експерти Сотбија су посебно тражили београдску верификацију. Одговара свим досадашњим објављеним описима Никодимовићеве збирке. И вашем опису.
- ОЉА: Шта се још налази у тим сандуцима?
- РАДОВАН: Сине, срам те било.
- ПОПОВИЋ: Ако је веровати да се ради о Никодимовићевој збирци, ствари су заиста капиталне вредности... Његов легат је до рата чуван у трезору Хипотекарне банке... Старац је био болесно сумњичав, селио га је из лагума у лагум, из банке у банку... Једна плаштеница из друге половине Хуи века, позлаћени путири и чаше, ставротекa из Хиуу века, један епитархиј са двадесет шест медаљона, прекрасан рељеф у шимшировом дрвету, три румунске повеље из Хиуу века на пергаменту... Ко зна шта још... С брда с дола... Никодимовић је то скупљао деценијама, био је знатан трговац у Русији, у Одеси, после у Румунији...
- ОЉА: Колико је то у динарима?

ПОПОВИЋ: Не будите прости.

НИКОЛА: Жена вас је лепо питала. Питање је логично.

ПОПОВИЋ: Нисам трговац.

НИКОЛА: Шта имате против трговца? Па и тај Никодимовић је био трговац.

Радован усџаје и њолази њрема Николи.

РАДОВАН: Лако се може израчунати. Рачунај! Моје очи, плус – твој закрани брат, плус – Лазичини бркови, плус – твој капетански чин... Плус – сва ова ваша брука! Рачунај! Сабирај!

Слејо њумарајући Радован њражи сина њо доксаџу. Никола џа чека, сџоји не миче се.

НИКОЛА: Овде сам, оче.

Радован дође до њеџа, ичџеџа џа за враџи. Осџи њод њрсџима краџну беле кошуље. Руке му клону.

РАДОВАН: Још увек носиш белу кошуљу. Како те није срамота, сине?

ДРУГИ ЧИН

ПРВА СЛИКА

Суџрадан, у свиџање. Доксаџ у кући на брду. Назиру се две силуете, жар двеју џиџарџи. Никола и Марко у насџавку некоџ мучноџ разџовора.

МАРКО: Понашаш се као хуља.

НИКОЛА: Хуља и јесам.

МАРКО: Доводиш нас све у одвратан положај.

НИКОЛА: Дошао сам да узмем своје. Немам разлога да будем нежан и да околишам. Ја овде нисам ни твој брат, ни његов син. Само – заинтересована страна.

МАРКО: Како можеш тако да говориш? Слушај, сељаци су можда и навикли на твоје шиканирање и псовање, али – професор! Он не мора да трпи твој простаклук.

- НИКОЛА: Много сте размазили те старкеље, они ће вам први, чим се угоди прилика, скрљати бургију. Свако од вас, чим се докопа неке узвишице, дрољаве фотеље, усвоји по једног таквог и вода га за собом... Неко професорчића, неко глумца, неко балериницу – нико није без дворске будале.
- МАРКО: Уместо по твом рецепту – све писмене обесити за ноге, док им се крв не скори у лобањи.
- НИКОЛА: Али, човече, они вам се смеју. Чим окренете главу, они се плазе. А накотили се, као пацови у гладној години. Колико ћемо добити за кућу и имање?
- МАРКО: Нисам рачунао.
- НИКОЛА: Не верујем ти.
- МАРКО: Не мораш. Старца водим у Београд, али Лазици морамо да нешто оставимо.
- НИКОЛА: Мени остаје? Ништа!
- МАРКО: Нешто ће остати, мени не треба. Зар си с тим рачунао?
- НИКОЛА: Ти си ме звао. Мислио сам да си ме се сетио због деобе.
- МАРКО: Мислио сам да треба да будеш овде пре него вода све поплави.
- НИКОЛА: Од свега правиш позориште.
- МАРКО: Ја сам због Пећина и централе ризиковао све. Могао сам да зарадим комисију, да упропасти све што сам двадесет година стрпљиво и поштено слагао. Чак су се сетили тебе... И очевих веза са Земљорадничком странком...
- НИКОЛА: То је цена живота који си изабрао.
- МАРКО: И због тога те молим, ето, просто: молим те, немој да сметаш. Уздржавај се, не изазивај га. Мислим да смо на добром трагу да пронађемо и сандуке.
- НИКОЛА: Кад се кућа сруши?
- МАРКО: Није у кући. Ако је рекао да није, онда – није. Гробље!
- НИКОЛА: Гробље? Како се раније нисам сетио.
- МАРКО: Сандуци и све у њима припадају држави.
- НИКОЛА: Имам ја бољу идеју. Легалну и поштену.

Опћоре се враћа, млаз светлости обасја доксити и браћу у разговору. На враћима се појави Лазица.

- ЛАЗИЦА: Не спавате?
НИКОЛА: Лазице, реци ми брзо, колико има камених споменика на пећинском гробљу?
ЛАЗИЦА: Не ваља, соколе, започињати јутро разговором о гробљу.
МАРКО: Куда тако сабајле?
ЛАЗИЦА: Па, на станицу. Да сачекам јутарњи воз, да донесем новине и пошту за Јелену.
НИКОЛА: Идем с тобом у село.
МАРКО: Никола, још једном те опомињем – не смеш ништа на своју руку.
НИКОЛА: Хоћеш са мном у ортаклук? Све поштено и по закону.
ЛАЗИЦА: Закаснићу.

Врисак. Радио, који је тихо свирао, закрчи јаче. На доксит изјури Оља, огрнућа манџилом преко спаваћице.

- НИКОЛА: Шта је?
ОЉА: Она, она је страшна... Вештица.
МАРКО: Како сте смели да улазите у њену собу!?
НИКОЛА: Свуда мораш да завлачиш своју слинаву њушку.
ОЉА: Води ме одавде...
МАРКО: Ви сте једна безочна, невоспитана особа... Гад!

На доксит излази Радован, разбуђен вриском.

- РАДОВАН: Лопови! Поповићу, срам вас било!
ЛАЗИЦА: Професор није овде, Радоване.
РАДОВАН: Браћа, пу...
ЛАЗИЦА: Само разговарају.
РАДОВАН: Зашто сте пробудили Јелену?
МАРКО: Ништа се није догодило, оче. Ова жена која је дошла са Николом, сањала је нешто ружно, уплашила се... Није ништа...
РАДОВАН: У мојој кући поштени људи мирно спавају, не буде се никад пре Лазице и мене.
МАРКО: Поповић још спава.
РАДОВАН: Ко је пробудио Јелену?
(Лазици)
Јеси јој однео мед и воду?

ЛАЗИЦА: Рано је. Морам на станицу, проћи ће воз.

МАРКО: Однећу јој ја.

Марко одлази у кућу, Лазица својим послиом, за њим Никола и Оља. Радован остаје сам, мумла у груди. Учини му се да је насамо са својим синовима, да га њажљиво слушају. Говори им разложно и нежно, као никад, надајући се да може око себе и куће, бар сад, да свије синове.

РАДОВАН: Не ваља тако, не ваља... Треба ред. Ви друкчије живите, будите се у друго доба, лежете много касно. Добро, то не може да се мења. Не бих волео да живите као ја, али неког реда и поретка мора да буде. Ред у глави, ред у кући, ред међу децом, ред у селу, у држави... То је најважније! Ставите шаке на колена... овако... да вам крв мирно тече одозго на доле и одоздо на горе. Мирно размислите о свему. Ништа није страшно, ни оно што је било, ни оно што ће бити! Поштено радите, колико можете, и по правди. Са људима људски, са лукавцима и смугљивцима без разговора. Знам ја, свет је сада велики... Велика је туђина. Али и у туђини живе исти људи. Рука руци, али полако... Пара је проклета. Не ваља ни превелика њива. Што не можеш сам, и са братом... немој! Децу више да негујете и мазите! Ја вас нисам. Требало је да се више играм и шалим са вама. Шала је најбоље у животу. То сам погрешно, много. Марко, зашто их чешће не доводиш овамо? Николице, сине, нек ти је све просто. Мани се потуцања и трговине... Скраси се. Можеш! Ваша мајка, Бог нек јој души опрости, ако има за шта... ни њој нисам давао да вас грли и мази... Нисам ја излапели старац, ја праштам, јер сад... Сад све видим. Боже, како све може да буде да ваља... И живот, и смрт, и болест, и радост, и шала, и патња. Све! Само рат, убијање и превара су страшни. Убио нисам. Оног учитеља, Бугарина, требало је да убијем, али убио га је Куљиш. Куљиш је био добар човек, од најбољих. Бугарин, иако није носио пушку и шајкачу, био је војник у њиној војсци. Преварио нисам никог. Продавао сам здраву стоку. Туђе нисам ништа узео. Просјака са прага нисам отерао. Са народом сам био у љубави. На суд нисам ишао, људе сам мирио. Људи из вароши су ме поштовали, често су долазили у моју кућу. Најбоље сам износио. Мислим да су они водили поштену политику – сељаку да буде боље. Али Немачка је велика сила. Не ваља што су се са Русима завадили. Знам, ви сте се са њима закрвили око политике. Хапсили сте Драгољуба, а требало да се сложите, да разговарате... Не могу сељаци да буду комунисти, а могу... дабоме, да могу... са

радницима и сиротињом. Они су мислили онако, а ви овако. Ја да вам кажем, сад кад ми је све јасно – главна политика за село јесте: добра киша да падне кад треба, добро сунце да греје кад треба, и да нема људске и сточне болештине. Ту људи мало могу да помогну. Ако, само се ви смејте Радовану... Овако је како вам ја кажем: киша кад треба, сунце кад треба и да нема туђе војске у држави. Дунав нисте требали да дирате, то је много тешко, то је за велике државе. Шта ће нама сељацима толико струје? Побиће се народи око ње. Ту може да буде слога, али може да буде и кавга. Зато, ако! Нека се селе Пећине. Ја нећу. Овде ћемо ја и Лазица. И гробље да не прекопавате. Нек се све овде лепо сврши. И вас двојица да се помирите. И да Марко опет живи са Јеленом. Тако вам јадне ваше мајке... Хоћете?

(Очекује одговор, разнежио се, само ићи не зајлаче)

Кад се све споји, кад се скраси... Све да се врати где је било, где му је место... Видећете... Никола, Марко, тако вам младости.

Тишина. Само се из куће чује, већ ушисани, Јеленин радио. Радован мисли да су синови њу, да га слушају, да мисле, да се колебају. Са великом надом њочине да их моли.

РАДОВАН: Срамота је да старац моли, али ако... Ево, молим... Срамота да старац плаче, ако... Хоћете?

(Крикне)

Хоћете?

Нема никаквог одговора. Радован њумара њо доксаџу, ѡражи синове, од сџуба до сџуба. Освесџи се да је сам, да је џоворио у веџар.

РАДОВАН: Бездушници! Распикуће! Хоћете да ме обудалите. Будала и јесам. Говорим у празно. Немам коме да говорим. Бичем са вама треба. Са стоком скотски. Нисте ви за људски разговор.

Тражећи синове наџе на буновноџ Појовића који се у џом џренуџку џојавио. Шчеџа џа за оковраџник.

РАДОВАН: Смрди, смрди... Некрштено.

ПОПОВИЋ: Забога, пустите ме... Удавићете ме.

РАДОВАН: Брани се! Ви, уштогљена, намирисана господо, увек сте били паметни... Памет је празна.

ПОПОВИЋ: Руке к себи, лудаче?

РАДОВАН: Зашто се шуњаш по мојој кући?

ПОПОВИЋ: *(Оћео се)*

Ја сам ваш гост. Имам слабо срце.

На доксај изјурџ Марко, љокушава да љомоћне Појовићу.

МАРКО: Оче, јеси ли полудео?

РАДОВАН: Хоћеш да полудим? Нећете дочекати! Оставили сте ме самог на доксату да причам у ветар, да се исповедам празнини. Лепо сте ми јутро приредили, синови. Какав ли ме тек дан чека!? Каква ноћ?

ПОПОВИЋ: Устао сам, изишао на доксат... Шчепао ме за врат, стегао... И врећао ме. Без разлога, дајем вам реч... Реч нисам прословио, накашљао се нисам... Нисам се ни умџо... Молим вас да ми обезбедите превоз за Београд. Одмах!

МАРКО: Оче!

РАДОВАН: Рекао сам му да се брани.

ПОПОВИЋ: Али ја сам гост у вашој кући...

РАДОВАН: Имате ли синове?

ПОПОВИЋ: Кћер.

РАДОВАН: Благо вама.

ПОПОВИЋ: *(Љућ. Марку. Полази.)*

Ја идем. Морам да обићем екипу на Градцу.

МАРКО: Извињавам се у име мог оца, професоре. Неспоразум...

ПОПОВИЋ: Ништа, ништа... Господине Бистрица, без обзира на све што се, несрећом, догодило између нас двојице, без обзира на неуспех моје мисије... Драго ми је било што сам вас упознао. Ви сте честит и усправан човек.

(Марку)

Таквих људи је све мање. Нисмо навикли на њих.

РАДОВАН: *(Заустави професора)*

Господине Поповићу, немојте из моје куће изићи неумивен и празних руку.

Радован љоће до умиваоника, са бокалом и убрусом, који се налази у дну доксајџа, дрћавом руком дохвалџи бокал, љозове професора. Марко љрићрчи да љомоћне Појовићу.

МАРКО: Ја ћу, оче.

РАДОВАН: Остави. Ја ћу да полијем професору. Ти наточи у подруму боцу ракије.

Радован њолива Појовићу, онда му даје боцу ракије.

РАДОВАН: Идите за својим послом, професоре. Бог вам био у помоћи.

ПОПОВИЋ: Не пијем али узећу.

Појовић одлази. Осјтају сами Радован и Марко, ојтац и син.

МАРКО: Добро је да смо сами, оче. Морамо озбиљно да разговарамо.

РАДОВАН: Касно, сине. Покушао сам... Касно! Нек буде све онако како је писано, а писано је да се све сруши.

МАРКО: Писано је да се све мења, а људи треба да се боре да се мења на боље.

РАДОВАН: Боље да певамо...

Пева, мумла сџаринску џесму “Сџџан камен до камена – Зелен здравац до колена...” Док сџарац мумла неколико џуџа исџу сџрофу, из које се џек кад-кад издвоји џонека разумљива реч Марко џовори, џовори... Уколико убрзава џовор, уџолико ојтац убрзава своју џесму... Малочас синови нису слушали оца, сад ојтац неће да слуша сина.

МАРКО: Промене, промене, али – напредак и бољитак. Ни један напредак није остварен без жртава. Последње жртве смо ми. Ти и ја. И ја, оче! Што је брана на Дунаву већа, мени је теже. Кад вода буде преграђена, кад се Пећине иселе... ја ћу бити завршен и потрошен. Не знам шта ћу после. Нећу имати никакве страсти. Ни страха, ни радости. Ово је последњи посао који обављам људски. Рано сам остарио, оче. Понекад сањам, пожелим да почну да падају неке страшне потопске кише, да надође вода, да се Дунав осили, и помами, да све сруши. Али... неће. Не може! Све је добро израчунато. Све! Само ја нисам добро израчунао. Обичну рачуницу, са десет прстију, нисам умео. Шта да радим, оче? Шта да радимо нас двојица? Куд са њом? Остатак твог и мог живота провешћемо на четвртом спрату једне ужасне деветоспратнице у улици Георги Димитрова у Београду. Шта да радимо са Јеленом? Где да је склоним? Рећи ћу ти нешто страшно. Затичем, себе како мислим да је умрла. А и Лазици морамо да оставимо нешто. Не могу и њега да вучем у Београд. Где ћу га? Шта да радим? Упропастиће ме ситни рачуни, затрпаће ме ситнице.

У џаузи, Радован разговори о његовој својој сироти.

МАРКО: Са Николом се не може људски разговарати. Брат ми је, наш је, али туђ. Мико ме не може одменити, а нико није задовољан са мном. Сељаци неповерљиви, у Београду сумњају да се око Дунава вртим или због рачуна или због неке сумњиве политике, они који ме боље познају мисле да сам будала. Бубу, моју нову жену, и не познајеш. Са децом се празно бавим... Пре неки дан сам их водио у циркус... Заспао сам. Не ја, они, они не воле да долазе овамо. Ко зна шта је у њиховим душама. О мајци никад не говоре. Само – ролше, мајице, биоскоп... Партија не рачуна са мном озбиљно; знам – само траже начин да ме без галаме, као да сам им тежак и досадан, заобиђу и склоне у неку рупу... Нудили су ми да будем – управник музеја... У праву је Буба: идеално место за једног фосила... Ти хоћеш – немогуће. Са Јеленом се ништа не може ни променити ни поправити. Старим, гојим се, ћелавим, не умем да се радујем.

РАДОВАН: Било би ти лакше кад бих ја – умро.

МАРКО: Како можеш тако да говориш.

РАДОВАН: Друкчије не могу да ти помогнем. Ни теби ни себи. Дошло ружно доба. Деле се очеви и синови, браћа од браће, мужеви од жена, деле се људи од самих себе. Нико нема стрпљења да слуша човека. Ни свој глас! Свако живи сам са својом муком.

МАРКО: Има много срећних људи. Више него икад. Одавде, из Пећина, се то не види. Градови су пуни неких нових људи. Живе друкчије него што ми хоћемо. Нико их више, никаква политика, никакви закони, ни војска... Никакви стари начини их не могу контролисати. То је цео свет. Дунав, воду... можеш прорачунати, њих – не можеш. Тешко да би и војска могла. Ко може да држи на нишану толики свет. Треба се навићи на милијарду људи. Ми смо, оче, рачунали увек са много мањим бројем, рачунали смо на прсте, рачунали са једним народом. Као са једном фамилијом, као са једним селом... А где је сад народ? Прво треба заборавити онај мали народ из читанке, али... треба се навикнути.

РАДОВАН: Тридесет седме су овде, на овом доксату, код мене у гостима, на ручку и конаку, били земљораднички прваци, скоро сви... И Пижон, и доктор Гавриловић, Стајић, Влајинац, инжењер Ђорђевић... И Вилотић. Само Драгољуб није могао... Они су,

богами, знали како треба, него нису могли. Двадесет девете сам слушао у Београду једног Руса, избеглица, али паметан човек, професора Татомјенца...

МАРКО: Све су знали? Читао сам. “Сељачка држава”, “Сељачка демократија”, “Група за социјалну и културну акцију”? Где су сада они? У пожутелим, прашњавим новинама које више ни мишеви неће да глођу.

РАДОВАН: Остали су сељаци. Са мршавом стоком, ошугављеним воћем, ружним женама и подивљалом децом. Да гину кад треба за државу, да се моле оном горе за две шаке кише.

МАРКО: Ни њих више не познајемо. Ни ја, али ни ти.

РАДОВАН: Сад кад сиђу на пругу... Све ће распродати. Остаће само сакати и затуцани. Као Градац – остаће, док сасвим не иструли, наша кућа на брду. И гробље!

МАРКО: Пећињанима ће бити боље. Сељаци из других села поред Дунава које вода не плави сад би се мењали са њима. Наши имају шансу.

РАДОВАН: Све ће распродати. Не могу се окућити. Кад се сељак једном раскући, постаје варошка вашка – најгора, најружнија врста народа.

МАРКО: Ти бескућници треба да спасу свет.

РАДОВАН: Свет нису могли да спасу паметни, школовани људи... професори, инжењери, доктори...

МАРКО: Оче, ја сам сељак, или бар сељачки син, али јасно ми је: ова земља ће се извући из блата и немаштине онда кад сељака буде толико да тек сваки десети регрут буде из сељачке куће.

РАДОВАН: Онда неће бити војске. Драгољуб ми је објаснио шта ви марксисти мислите о нама. Шта пише у вашем ћитапу, у вашем *Манифесту*? “Идиотија сеоског живота”! Алал вера! Све је обрнуто, сине. Кренуло је на ону страну где сте ви хтели, кренуло је наопако.

Долази Лазица са свежњем новина и шарених илустрираних журнала.

ЛАЗИЦА: Никола је остао на станици. Закупио два вагона до Пожаревца.

РАДОВАН: Шта хоће?

ЛАЗИЦА: *(Марку)*

Тражи да му позајмиш шест стотина хиљада. Вратиће ти осам, за десет дана.

РАДОВАН: Не мешај се с њим.

ЛАЗИЦА: Купује од Пећињана споменике са гробља.

РАДОВАН: Продају?

ЛАЗИЦА: Колико их знам – продаће. Боље и најмања пара него да оде све бадава под воду.

РАДОВАН: Господе боже, ово никад није било. И мртве продају!

ЛАЗИЦА: *(Марку)*

Тражио, молио да му паре пошаљеш одмах.

РАДОВАН: Рука ти се осушила ако му динар даш. Имаш власт, нареди милицији да га вежу... Нек га протерају у неку туђу земљу. Проклео бих га да имам шта да му кунем, да има нешто свето... Кућу нема, да има... камин никад да му задими; праг нема, да има... кроз праг трава проклијала...

ЛАЗИЦА: Не куни, Радоване. Син ти је.

РАДОВАН: Стиже ме освета за ону срећу од синова и дику на синове. Онолика срећа – то није слутило на добро. Моји синови, три брата, сва тројица ђаци – само се смеју, подврискују као ждребад. А кад почну да једу... Доле, под орахом велики сто, бели чаршав, божури и георгине у градини, опало воће у воћњаку... Мати им износи на тепсију врућу питу. Они у белим, ланеним кошуљама... Раздрљили крагне, избили им црвени грудићи. Гледам их одавде са доксата, дође ми нека топлина, скакао бих и ја од радости, али, намрштим се, сиђем под орах и грдим. А они се смеју. Онда однекуд, из неког зеленила, изиђе Јелена... Иде из воћа, гризе велику јабуку, чита неку књигу... Њима пуна уста пите... Боже, куд све то пропаде? Господе, јесам ли сањао? Како се све покварило, како је све поружнело. Имали су беле, беле кошуље...

ДРУГА СЛИКА

Исџо̄ дана, касно ѿодне. Сџаран, ѿежак дан. На доксаџу су браћа Никола и Марко и слуџа Лазица. Као и досад – радио из Јеленине собе.

ЛАЗИЦА: Лута, посрће кроз тополе... Као дивљи човек, чим нањуши да му се приближава неко жив – човек, дете или звере, почиње да виче, да га одгони од себе. Деца га изазивају, чикају, скривају се у шуми, пењу по високом дрвећу, драже га. Нагнали чопор свиња на њега. Гору судбину му није могао пожелети највећи душманин.

НИКОЛА: *(Марку)*
Јеси ли бар ти покушао да га смириш?

МАРКО: Ти си га отерао у шуму, ти га врати.

НИКОЛА: Ти си његов наследник и дика.

МАРКО: Отишао је из куће кад му је Лазица испричао твој одвратни план са гробљем и споменицима.

ЛАЗИЦА: Разговара са свињама, деца урличу и вриште, сељаци се окупили око Роксе на ивици топољара.

НИКОЛА: Побиху их! Све ћу их поклати!

Никола ѿјури са доксаџа, Марко за њим. Сџиџне џа, обојица ѿадну, џушају се. Марко некако усџе да џа заусџави.

МАРКО: Не прави још већу несрећу!

НИКОЛА: Свиње!

МАРКО: Ја ћу.

НИКОЛА: Поклаћу их!

МАРКО: Довољно си несреће донео.

НИКОЛА: Пустите ме!
(Оџима се, Марко џа задржава)

МАРКО: Не смеш! Одлази!

НИКОЛА: Плашиш се. Бирачи черече оца народног посланика, а он не сме да га брани од звериња јер су на пролеће нови избори.

Марко замахне ѿесницом да удари браџа, заусџави џа Лазичин крик. Лазица ѿодиџнуџих руку.

ЛАЗИЦА: Децо! Ја нисам полудео. Не могу. Ја сам слуга, сиромах човек. Без жене, без деце, без школе и имања. Последњи човек. Не верујем да сам икад имао ни оца ни мајку. Ни цигару своју никад нисам имао.

(Николи)

Твоје старе официрске панталоне.

(Марку)

Ове ципеле си ми ти дао, пре три године. Добре су. Ја месим и кувам у овој кући.

(Сјусији немоћно ручице, ојей је сјидљиви, нежни сјарчић)

Волели сте моје пасуље и рибу. Погачу. Ако ме волите... оволицно... ако сам добар и поштен човек – седите и ћутите.

(Зачућени, јосићени, Никола и Марко за јослушају)

Ако можете братски, разговарајте. Ако не можете, идите својим друмовима и кућама. Радован је курјак. Преживеће. Шездесет осам година живим с њим. Он има три руке: леву, десну и – Лазицу. Боже, кроз какве смо све невоље прошли нас двојица. Не може човек више да воли човека, брат брата, од оноликог колико га ја волим. Нико није смео да ме увреди од њега. Убио би. А ко сам ја? Нико! Четрдесет кила костију, жила и суве спарушене коже. Кад умрем, као да је отпао лист. За зецом ће остати већа жалост. А Радован ме никад није одвајао од себе. Једном ме извукао са пола Дунава. Момци још нисмо били, имали смо само десет година, пливали смо преко Дунава, тамо у Румунију... Из беса, од његовог здравља. Нисам могао да откажем. Грудни ми уске, малко ваздуха у њих стане. На пола воде сам се загрцнуо, укочиле ми се ноге, утрнула рамена... Упртио ме на леђа, извукао са пола Дунава у песак. Деца смо били, он плакао... Никад, ни пре ни после, за мном нико није заплакао. Децо, не приличи да вам ја говорим, ви сте људи. Још какви! Бистрице, еј! Али морам. Ви сте Радованови синови... ако он умре... не дај Боже, не дај Господе!... нико више неће имати љубави, ни воље, да чује моју и једну реч. Целог живота сам ћутао, словце нисам изустео, ни за брк кад су ме обесили у општини, ногама бубреге одваљивали, уши кад су чупали... Знам, није прилично слуги, али ви сте моји... Нећу о мени, о мени нема шта да се памти. О њему ћу. Разговара са свињама и зверињем... пустите Лазицу, само две речи... Смем?

(Никола и Марко слушају)

Он је за мном заплакао. То хоћу да вам кажем, кад мушки заплаче... онда ту нема слуге. То је братски. То је једно. И

друго да вам кажем. Ваш отац је... бунар од човека, ја сам једини био доле. Шта ја знам, нико не зна. Можда је и он заборавио. Можда је мене Бог и оставио да то знам. То је моја казна. Да гледам како копни и труне једна чудесија од човека. Жена, деца му, рођаци, земљаци никад неће сазнати. Чудесија! И све то у овој мојој пилећој глави! И кад смо пливали на ону страну, и кад смо, кришом од Драгутина, ишли ноћу у варош, и кад се женио, и кад се на Миљиној води братимио са Јелениним оцем Куљишом, и кад се Радован саживео са учитељицом Бугарком, и кад је Куљиш, уместо нас... јер је наша војска Радована одредила да убије... убио Бугарина учитеља, и кад се ишло у Београд на скупштину задругара, и кад је умро Куљиш и оставио у аманет Радовану Јелену, и кад су долазили они људи из вароши, и кад су се закопали сандуци... и то! ... и кад су Брођани заклали Мићу, и све после... Само два месеца нисмо били заједно, кад сам био затворен у општини. Ето то је друго.

Никола и Марко ћуће. Само радио из Јеленине собе, из њега нешто ајсурно, кикош неки.

ЛАЗИЦА: Децо, нико није крив. Тако је ваљда писано.

НИКОЛА: Ја сам хтео најбоље.

МАРКО: Испало је најгоре.

НИКОЛА: Нисам могао да дозволим да га вучеш у Београд. То би било страшније од овог... Боље луд да тумара кроз Храстовачу, боље жир да једе, боље... него да га закључаш у неку собу на неком спрату у Београду. Мислио сам да направим кућу на земљи, негде у Бањи, у новим Пећинама... С парама које ћу зарадити на споменицима... Одвео бих тамо Јелену и Лазицу, а ко зна... ваљда бих се и ја на крају скрасио... Глава ме боли, све кости, кичма... Зуби... Црева...

МАРКО: Више ти ништа не верујем. Никад ти нећу опростити. Нећеш моћи да ме убедиш да све то ниси овог тренутка измислио. Ти си заиста хуља. Не, то ни од себе не можеш да сакријеш.

НИКОЛА: За човеком остаје само оно што је урадио. А кад се све смири остаје – ништа.

МАРКО: Иди!

НИКОЛА: Паре не даш? Да платим људе. Долазе са два трактора да пребацим до станице.

ЛАЗИЦА: Копају и певају. Народ се изродио. Она четворица се напили, певају *Вечнаја ѿамјаѿ...*, гађају се блатом и бусењем маховине. Рокса-кмет скаче око њих као вештица и пожурује их. Бојим се, да онако пијани и луди, не почну да руше и гробове наших, да зађу међу Бистрице...

Марко одјури.

НИКОЛА: Лазице, направићу ти кућу где хоћеш.

ЛАЗИЦА: Остаћу овде, са Радованом. У кући на брду.

НИКОЛА: Имаћеш најзад нешто своје.

ЛАЗИЦА: Увек сам био Радованов. Да потрчим, да послужим, принесем... И да ћутим. Направи ти кућу за своју главу.

НИКОЛА: Мислиш и ти да сам злотвор?

ЛАЗИЦА: Кад направиш кућу, ако ти остане, кад будеш поново зарадио паре, направи једну малу капелу на новој обали Дунава.

НИКОЛА: Јесам ли злотвор, Лазице?

ЛАЗИЦА: Малу, сиротињску капелу. И посвети је нашој слави Светом Николи. За оног попа што сте га стрељали, због Јелене и аманета што га Куљиш задао Радовану, због тога што си се одрекао оца, због пећинског гробља, због свега што се сручило на наше сељачке главе.

НИКОЛА: То је све било... И још много више... Али, Лазице, ти ме знаш од оволицног... Јесам ли злотвор? Шта то буде са дететом?

ЛАЗИЦА: Силан, а несрећан. Силина је казна. Треба много, много јака душа да може да држи силину... Могло је све да буде друкчије...

НИКОЛА: Овако сам хтео, овако хоћу!

ЛАЗИЦА: Кад направиш капелу, немој се више никад враћати овамо.

НИКОЛА: Никакву капелу нећу да зидам... Никакву кућу... Живећу како сам изабрао, како сам залутао... Кад не будем могао, кад ми храна не буде слатка – знам шта ћу.

ЛАЗИЦА: Никад човек не зна кад је крај. И кад зна – чека.

НИКОЛА: Шта чека?

ЛАЗИЦА: Не знам. Али сваки старац још чека.

НИКОЛА: Чекаш и ти?

ЛАЗИЦА: Чекам.

НИКОЛА: Шта?

ЛАЗИЦА: *(Смеје се)*
 Нешто најлуђе. Шашаво...
(Пресџане да се смеје)
 Желео бих да и мене неко пољуби у руку. Ето... Никад то нећу дочекати, па опет – чекам.

Никола пође према Лазници. Овај, ућлашен, склања се. Никола му прилази, Лазница крије шаку иза леђа, Никола му оћима руку. Љуби.

На докато долазе Марко, Мисин и један сељак. Сељаци су ћијани, али од сћраха оћрежњени, сћремни на ћокајање. Кад ућледају ћризор – Никола ћуби Лазницу у руку, смеју се.

СЕЉАК: Љубим руку, госин Лазо!

Лазница оћима руку. Никола расћали Сељака ћосред лица, овај ћосрне.

НИКОЛА: Пољубићеш и ти.

МИСИН: Ми смо, мајоре, радили како смо погодили. Откопали смо и товарили на приколицу. Тако си рекао, тако смо радили. Да смо мало попили – попили смо. Рокса донела балон ракије за покој ћенима. Нисмо могли да одбијемо. Грех је.

МАРКО: Како сте смели да копате по бистричком гробљу?

МИСИН: Мислили смо, мајоре...

СЕЉАК: Рокса-кмет нас натерала. Рекла да је мајор наредио...

МАРКО: Ја сам те опоменуо да се наше не копа без оца.

НИКОЛА: Ја им то нисам рекао.

МИСИН: Рокса-кмет.

НИКОЛА: Ко вас плаћа? Ја или Рокса?

СЕЉАК: Нисмо знали.

МАРКО: Прекопали су и Мићин гроб.

ЛАЗИЦА: И?

МАРКО: Ископали су!

ЛАЗИЦА: Оба сандука?

- МИСИН: Нема ништа унутра. Само цигла и земља.
- МАРКО: Разбили су сандуке, развалили...
- СЕЉАК: Рокса-кмет...
- МАРКО: Стигао сам баш кад су разбијали будацима...
- НИКОЛА: *(Лазци)*
Ништа?
- ЛАЗИЦА: Дошли су ноћу, два аута и фијакер, сандуци су били запечаћени црвеним воском и неким штамбиљом. Били су много тешки. Радован и ја смо их закопали поред покојног Драгомира.
- НИКОЛА: Били су присутни?
- ЛАЗИЦА: Одмах су отишли... Само Радован и ја...
- МАРКО: Сандуци су били запечаћени, али – празни. Само цигла и камење, никакав знак. Ништа!
- ЛАЗИЦА: Нисмо отварали... Радован и ја смо копали и раку за Мићу. Преко сандука. Били су доле, видео сам. Ово сад је нека враџбина.
- МАРКО: Никаква враџбина... Све је јасно.
- МИСИН: Ко је украо?
- МАРКО: Она плаштеница у Вашингтону је оригинална.
- МИСИН: Американци? Руси?
- МАРКО: Саставићемо записник. Вас двојица да потпишете.
- СЕЉАК: Нећу ништа да потписујем. Ништа не знам, нисам видео, пијан сам.
- МАРКО: Ти си ископао и развалио сандуке.
- СЕЉАК: Мисин. Нисам ја.
- МАРКО: Обојица.
- СЕЉАК: Ништа нисмо узели, деце ми.
- МАРКО: Потписаћу и ја. Потписаћемо како је било.
- СЕЉАК: Потпишите ти и Мисин.

- МИСИН: Могу да потпишем оно што знам, а ја ништа не знам. Мени мајор платио да натоварим старе споменике на приколицу. Рокса-кмет рекла да можемо да копамо и у Бистричко, мислио сам: мајор наредио. Копао сам, ископао и развалио сандуке. Нисам хтео, случајно, сам пијук ударио. Онда си ти дошао. Друго ништа не знам. И ја сам мало попио, ово знам, друго не знам...
- НИКОЛА: Не бојте се. Нико вас не окривљује. Сад је све свршено. Треба само да потпишете да су сандуци били разваљени и да у њима није било ничег... Осим блата и камења.
- МИСИН: То могу да потпишем. И да се закунем на суду.
- СЕЉАК: Могу и ја. Али само то, ништа више. Друго не знам. За време рата сам био мали.
- МАРКО: Друго знам ја.
- МИСИН: Превара?
- МАРКО: Господин Виловић?
- ЛАЗИЦА: То је немогуће...
- МАРКО: Изиграли су једног старца. Играли су, блефирали на нај-сигурнију карту: часну реч једног истински часног човека.
- ЛАЗИЦА: Радован то није знао.
- МАРКО: *(Николи)*
На овој комбинацији и ти можеш да им позавидиш. Старац искрвавио, ослепео, сина му заклали...
(Лазници)
... Теби брк ишчупали, кућу нам развалили, а они на аукцијама у Швајцарској, у Лондону и Бечу, у Мадриду, крчили комад по комад Никодимовићеве збирке.
- СЕЉАК: То не знам, то не могу да потпишем.
- МАРКО: То нико и не тражи од тебе.
- ЛАЗИЦА: Виловић је био... Он је последњи. Радован и он у четири ока... Изљубили су се на крају... Радован се прекрстио. "Овога ми крста", рекао је.
- МИСИН: Марко, немој да нас мешаш у то.... Мајоре, рекао си да ће бити исплаћено. Данас...
- ЛАЗИЦА: Ми смо чисти пред Богом и пред људима. Овога ми крста..
(Прекрсти се)

- МИСИН: Где да потпишем.
- МАРКО: Ево, прочитаћу. Ти додај ако имаш нешто. “Дана 19. августа...”
- СЕЉАК: На Преображење... Јесам ти рекао да се не ради!
- МИСИН: Рокса.
- МАРКО: “... прекопавали смо, у сагласности са власницима, гробове на гробљу у селу Пећине. Приликом прекопавања породичне гробнице Бистрице, из истог села, откопали смо два метална запечаћена сандука. Сандуке смо развалили...”
- МИСИН: Случајно... Били су трули...
- МАРКО: “... у њима се није налазило ништа, осим земље и камења. Разваљивању другог сандука присуствовао је Марко Бистрица из Београда. Сандуке смо оставили на лицу места и обавестили органе власти...”
- СЕЉАК: Нисмо ми. Ти си.
- МИСИН: Добро, добро. Није важно... А за паре, мајоре?
- НИКОЛА: Натоварили сте приколицу.
- МИСИН: Прво паре.
- МАРКО: Овде потпишите.
- ЛАЗИЦА: *(Николи)*
На крају, све се сврши. Николице, направи ону капелу.

*На доксай се њење Радован. Каљави ојанци, гун њун чичака и блајиа...
Кад га узледају Мисин и Сељак се склоне у ћошак. Лазица њрилази Радовану.*

РАДОВАН: Је ли Јелена вечерала?

ЛАЗИЦА: Радоване, ископали смо сандуке.

Радован саслуша, сјисне снажно кућњаке, мирно још једном ујшја.

РАДОВАН: Јеси јој однео вечеру?

ЛАЗИЦА: Мисин и Гута.

РАДОВАН: Однеси јој вечеру, Лазице.

ЛАЗИЦА: Хоћу, Радоване.
(Одлази)

РАДОВАН: Требало је да свињама на време ставим брњице да не ришкају.

МАРКО: *(Прилази оцу)*
Они су те слагали. Господин Виловић...

РАДОВАН: Украли сте свете ствари и још хулите на поштене људе.

МИСИН: Чича, ничег није било. Очију ми. Само благо.

РАДОВАН: Они су били људи. Ви сте багра и олош. Сви!

НИКОЛА: Питај Лазицу.

РАДОВАН: Лазице!

Лазица, са шањиром и хлебом – вечером за Јелену.

РАДОВАН: Јеси однео вечеру Јелени?

ЛАЗИЦА: Носим.

РАДОВАН: Однеси јој.

Лазица оде. Синови и сељаци се мешкоље, ћуће. Сељак би се извукао из свој ћошка, не може да јрође јоред Радована који сћоји раскорачен на сред доксаја.

Са радија се чује неко народно коло... Фрула, хармоника, ћемане, гајде, свеједно... Трећии коло. Сви ћуће...

Лазица се враћа. Радован јолази јрема њему, Лазица не усћуја, чека да га јрихваји.

ЛАЗИЦА: Истина је Радоване. Ми смо чисти пред сваким судом.

РАДОВАН: Лажете!

ЛАЗИЦА: Нас двојица смо чисти и пред народним и пред божјим судом.

РАДОВАН: Хоћете да их опањкате и наружите. Они су били људи. Виловић и ја смо се на крст заклели... То причајте деци, њих можете да залудите, као што су залудели моју децу. Мене нећете. Украли сте! Крали су и пре вас, али су се стидели. Ви пљујете на моју свету жртву. У моје слепе очи...

НИКОЛА: Оче, преварили су те.

РАДОВАН: И ти то смеш да ми кажеш? Ти!?

НИКОЛА: Ја! Ја сам наредио да се копа гробље. Ја сам откопао... Лаж! Све – лаж! Свуда – лаж! Јелена је луда, ружна, дебела крмача... У сандуцима нема ничег светог, у сандуцима је благо. Због блата, због цигала си ослепео, због камења си изгубио синове.

РАДОВАН: Лажеш! Лажете!

Лазица и Марко јрилазе Радовану, он их одјурне.

РАДОВАН: Бежите од мене!

ЛАЗИЦА: Радоване!

РАДОВАН: И ти! Не каљајте ме.

ЛАЗИЦА: Ја сам чист пред сваким судом. Ми смо чисти. Никола ти је рекао истину. У сандуцима није били ничег. Јелена је трула, угушиће је сало... Само пуши, много кашље...

РАДОВАН: Лажеш! Ви мрзите све што је лепо и поштено...

ЛАЗИЦА: Ружна и дебела... И пред Куљишом смо чисти. Чували смо је, чуваћемо је до краја... Одneo сам јој вечеру.

РАДОВАН: Шта хоћете од мене? Зашто се светите? Шта сам вам жао учинио? Гробље раскопавате – зашто? Село плавите – зашто? Узели сте све – носите? Шта хоћете још? Да полудим? Не могу! Бистро ми све у глави. Не могу! Да могу да полудим, у вепра да се изметнем, у дрво да се претворим. Не могу. Хоћете да се убијем? То могу, али – нећу! Нећу руку да дигнем на једног поштеног, правичног човека. Ни хуљу нисам могао да убијем. Куљиш убио Бугарина. Не могу да полудим. Нећу да се убијем! Убијте ме ви! Можете, све сте могли, и то можете.

ЛАЗИЦА: Радоване.

РАДОВАН: Ако неће они, ако немају душу, убиј ти! Секиром. Како знаш. Само – убиј ме! И чувај Јелену. Куљишу сам обећао кад је умирао.

МАРКО: Оче, ти и Јелена, и Лазица, сви ћете са мном у Београд.

РАДОВАН: Господе, шта да учиним? Научи ме. Како ти је мило? Реци. Да полудим не могу. Да се убијем – нећу. Ја сам поштен човек. На крају то могу да кажем: ја сам поштен човек. Шта да радим? Људски те питам. Шта да радим?

Из радија се чује оно народно коло. Радован ослушне, нека блаџоси се разлије преко његовог лица, насмеши се, подигне руку, као коловођа, њукне њрсима... Сви се удаље од њега, гледају га.

РАДОВАН: Хвала ти. Знам.

Радован њочне да игра коло. Полако. Неко живо влашко коло. Мало брже, брже, још брже... Пуцкеија њрсима, игра.

ЗАВРШЕТАК